* פורסם בכתב העת **דעות** (76) 2016

להתבונן על השבת מבחוץ

דן בראי״ז

כדתי, מעולם לא הרגשתי קושי כלשהו בשמירת השבת.[1] אולי בגלל שלא ממש העזתי לדמיין את עצמי לא שומר שבת, ולכן לא היה לי למה להשוות. ועכשיו, אני כותב שורות אלו בעודי מתארח לתקופה אצל קרובים דתיים, ומוצא את עצמי לא פעם מהרהר: ומה אעשה בשבת? אהיה פה כל כך מוגבל.

לא עזבתי את הדת מתוך קושי בשמירת מצוות. גם לא הפסקתי לשמור שבת בגלל קושי להתחבר לשבת הדתית. להפך: כדתי, אהבתי את ארוחות השבת שבהן תמיד הקפדתי לשלב שירה ודבר תורה. בשבת הראשונה שחיללתי אמנם העזתי להדליק את האור ולהסתכל על הטלפון הנייד כדי לדעת מה השעה, אבל לקח לי חודש עד שהרגשתי נוח לנסוע ברכב בשבת. בשבתות הראשונות שלי כחילוני הייתי בחו״ל, וצעדתי מרחקים לא קטנים כדי להגיע לארוחות שבת וחג שהוזמנתי אליהן, כי לא הרגשתי נוח לנסוע ברכב של קרובי המשפחה או בתחבורה ציבורית. באופן דומה, לקח לי זמן להשתחרר מאיסור נגיעה,[2] ועדיין יש לי אי נעימות מסוימת מאכילת בשר לא כשר או בשר עם חלב. עזבתי את הדת בשל העובדה שבמשך שנים למדתי וחשבתי על האמונות שלי, והמסקנה שהגעתי אליה היא שהאמונות לא סבירות, שהתורה וכל השתלשלויותיה נוצרו בידי בני אדם הרחוקים מלהיות מושלמים, ואין בעיניי טעם הגיוני להתחייב להוראות שלהם.

בתודעה הדתית יש לשבת משקל מיוחד. מסורת ארוכה רואה בחילול שבת אחד המעשים החמורים ביותר שיהודי יכול לעשות.[3] חילול שבת הוא גם אחד הסמלים של עזיבת העולם הדתי. עד היום, סבתא שלי שגרה בחו״ל לא יודעת שאני מחלל שבת. המשפחה שלי ביקשה שלא אספר לה, מחשש שזה יביא אותה לשברון לב, ויהיה לה קשה להתמודד בגילה המתקדם. לכן אני מתחמק מלבקר אותה בשבתות.

אחת החוויות שעובר כל דתל״ש בתחילת דרכו היא חילול השבת בפעם הראשונה. החוויה שהייתה לי, ושחוזרת שוב ושוב בסיפורי דתל״שים, היא ציפייה לאירוע מפוצץ. אף אחד מאתנו לא מאמין שירד ברק מן השמים ברגע שאנחנו מדליקים את האור בשבת, אבל אנחנו כן מצפים לברק בלב. והנה, מדליקים את האור, וכלום לא משתנה. העולם ממשיך כסדרו. זו אחת התחושות שמלווה אותי ביחס לשבת הדתית גם עכשיו, כמה שנים אחרי. המשקל הכבד

---

[1] במאמר זה אין בכוונתי לספר סיפור רציף או לטעון טענה ממוקדת. המאמר הוא אוסף הרהורים על המעבר מדתיות לחילוניות דרך התבוננות בשבת שלפני לעומת השבת שאחרי. אינני מתכוון לייצג את כלל הדתל״שים: הגיוני שרבים חווים את הדברים אחרת ממני. ברצוני רק לתאר את נקודת המבט שלי.
על תהליך עזיבת הדת שלי כתבתי באריכות כשנה אחרי העזיבה, ופרסמתי את הדברים כאן: http://dvarim.net/שני-אני-בקרבי. כיום, במרחק שלוש שנים מן העזיבה, ההצפות הרגשיות שחוויתי בשנה הראשונה כבר שככו, ואני מניח שההבדל בסגנון הכתיבה ניכר. אחד השיקולים המרכזיים לעזיבת הדת היה בעיות מוסריות שמצאתי בה. על כך אפשר לקרוא עוד במאמרי שעתיד להתפרסם: ׳טיעון נגד סמכות מוחלטת׳, **בפרט ובכלל ב**, המכון הישראלי לדמוקרטיה.

[2] אולי כחילוני כבר אין לי זכות התערבות, אבל כדתי נהגתי לתקן: המונח ״איסור נגיעה״ הוא חדש, הוא נעדר מהמקורות המסורתיים והוא מטעה. כי אין איסור לגעת, יש איסור קרבה לעריות. חלק מהאירוניה בחיי הוא שיש לי בארכיון דף מקורות של שיעור שהעברתי כמה פעמים בנושא בגלגול הקודם שלי. בכל זאת השתמשתי במונח המוכר כדי שהקוראים יבינו בקלות למה כוונתי. על תהליך השחרור משמירת נגיעה כתבתי כאן: http://dvarim.net/נשיקה-ראשונה .

[3] אחד המקורות המעניינים בעיניי בעניין זה הוא בברית החדשה שם אחד ההסברים לכך שהפרושים החלו לרדוף את ישו ותלמידיו הוא שהאחרונים זלזלו בהלכות שבת. ראו מתי יב, א-יד.

שהיה לשבת התנדף די מהר. הפחד מחילול השבת נעלם עם הדלקת האור בשבת הראשונה שלא שמרתי. גם נקיפות מצפון מחילול השבת מעולם לא הופיעו אצלי. אני מניח שהסיבה העיקרית לכך היא שלא סתם הפסקתי לשמור שבת. זה קרה אחרי תהליך ארוך, תהליך של שנים של למידה וחשיבה רצינית מאוד על האמונות הדתיות שלי. כשהגעתי לשלב שבו הפסקתי לשמור שבת, הייתי כבר מאוד בטוח בהחלטה שלי.

אבדן הקסם

השבת הדתית מלאה קסם מיוחד. השמש שוקעת על יום שישי מלא בסידורים, ופתאום האוויר כאילו משנה את צבעו לגוון זוהר יותר. ההילוך בשבת שונה מן ההילוך בחול. הביגוד של שבת שונה מן הביגוד של ימות החול. החפצים משנים זהות: אלו נעשים מוקצים ואלו אסורים. אפשר לפתוח דיון הלכתי על כל פעולה, האם היא מותרת או אסורה. תפילה, קידוש וסעודה, ועוד תפילה קידוש וסעודה. השבת גם עוזרת לשמר חיי חברה. פוגשים אנשים בבית הכנסת, מארחים ומתארחים בסעודות השבת. והשבת מלאה גם בדברי תורה. דתיים אוהבים להתגאות ביום השבת שלהם. כדתי, גם אני שמחתי בשבת שלי. אולם כיום אני גאה בשבת החילונית שלי לא פחות.

מנקודת מבטי הנוכחית, הקסם בשבת הדתית נראה מנותק מהמציאות. כדתי, יצא לי כמה פעמים לבלות את השבת בחו״ל, בסביבה לא-יהודית. אני מניח שהחוויה מוכרת להרבה מהקוראים. אני זוכר שבתות שבהן אני שובר את הראש במחשבה מה לעשות עם המפתח לדירה, שאותו אני לא יכול לטלטל בחוץ. האם להסביר לבעלי הבית ולהגיע אתם להסדר? הרי זה יראה להם כל כך מוזר. כיצד אסביר להם שיש לי בעיה להחזיק בכיס מפתח כל כך קטן? ואיך אסביר להם שהבית שלהם הוא רשות היחיד, ומחוץ לבית אין עירוב, ולכן זה כרמלית? כשאני מסתכל על החוויות האלו כיום, אני רואה בהן חוויות פוקחות-עיניים. לפתע, מה שנראה כל כך פשוט בסביבה שבה גדלתי, נראה הזוי מנקודת מבט חיצונית. ופתאום אני מוצא את עצמי חושב על נקודת המבט החיצונית הזו, ומזדהה אתה. פתאום, הקסם הזה של השבת נראה כמו חלום מוזר. אחד הדברים המשחררים בעזיבת הדת הוא השחרור מן המתח הפנימי הזה בין נקודת המבט בתוך הבועה לבין נקודת המבט של שאר העולם. כעת, הקסם הזה נראה גם בעיניי כאשליה.

בשבת הדתית יש הרבה קסם, אך יש בה גם הרבה כבדות. יום שישי מלא בהתרוצצויות, שהרבה פעמים הופכות ללחוצות לקראת כניסת השבת. בשבת התפילות ארוכות וחוזרות על עצמן. הארוחות יכולות להיות ארוכות וכבדות. בכל שנותיי כדתי ניסיתי להימנע מלישון בשבת בצהריים, גם כדי שאספיק לעשות משהו מועיל במשך היום וגם כדי שאוכל להירדם במוצאי שבת. אך ללא הועיל. אחרי ארוחת צהריים כבדה, מעולם לא הצלחתי למנוע מעצמי תנומה.

השבת החילונית, בעיניי, היא שבת של רוגע ושל אין-סוף אפשרויות. אין לחץ ביום שישי ואין כובד בשבת. העובדה שאין איסור מלאכה עם השקיעה ואין תפילה שאני צריך להספיק להגיע אליה מסירה את כל הלחץ שהרגשתי פעם. אני יכול לצאת לסרט או למסעדה, לבד, עם אשתי או עם חברים; לארח בביתי ארוחת שישי או לסעוד עם המשפחה. ואפשר גם לטייל. כשהייתי דתי, טיילנו רק בקיץ ובחול המועד. בחול המועד יש עומס של אנשים, ובקיץ חם ומצהיב מיובש. כחילוני, יש לי יומיים לטיולים בכל שבוע. אני יכול ליהנות מהצפון כשהוא ירוק, מהדרום כשהוא לא חם,

מהטבע כשהוא לא עמוס באנשים. אני לא מוצא את עצמי נאבק מול החמין המתעכל לאטו כדי להישאר ער בשבת אחר הצהריים. גם שבת חילונית בבית קלילה יותר משבת דתית. לפעמים אני קם בשבת בבוקר, ואחרי ארוחת בוקר רגועה בבית אני הולך עם אשתי לבית קפה כדי לקרוא או לכתוב. לפעמים אנחנו מבלים בחדר הכושר ובבריכה, או בהליכה. גם לניקיונות וסידורים אנו מוצאים זמן, אך העובדה שיש לכך יומיים מעלימה את הלחץ. הכובד שחוויתי כדתי נעלם. אני שמח בשבת החילונית שלי.

כדתי, השבת סיפקה לי את כל הצרכים החברתיים שלי. התפילות והסעודות הן מוקדים של מפגשים חברתיים המובטחים לנו מדי שבוע. לא הייתי צריך להתאמץ כדי לחפש חיי חברה. הייתי צריך רק ללכת לבית הכנסת, להזמין אנשים לארוחות שבת ולהיענות להזמנות של אחרים. ברגע שעזבתי את בית הכנסת ועזבתי את ארוחות השבת, נוצר חלל שעדיין לא לגמרי התמלא. חילונים צריכים להתאמץ כדי ליצור קהילה. ומי שלא רוצה להתאמץ, פשוט לא ימצא משהו דומה לקהילה ולחברה הקבועה שהייתה לו כדתי. כדתי, הייתי חלק מרשת גדולה של חברים. בכל פעם שהייתי מסתובב ברחובות ירושלים, מובטח היה לי שאכיר חלק מהאנשים (לכן, כחילוני, לקח זמן עד שהפסקתי לחשוש מלנסוע ברכב בשבת ברחובות שבהם מסתובבים מכרים דתיים). כחילוני שלא כל כך מתאמץ בתחום החברתי, זה כבר לא כך. חיי החברה הפכו להיות ממוקדים בכמה חברים שאני דואג לשמור אתם על קשר. יכולים להיות לכך גם יתרונות. בחיי חברה יש תמיד איזון עדין בין כמות לבין איכות. כשחיי הקהילה מצטמצמים, זו הזדמנות להשקיע בחברויות עמוקות יותר.

ביחסם של דתיים לחילונים סביב השבת יש תחכומים שבנויים על חוסר תקשורת. עמדה רווחת לגבי הזמנת חילונים לארוחת שבת היא שיש להזמין חילונים לכל השבת, ואם הם מחליטים לנסוע באמצע, זו בעיה שלהם, ואין שותפות של הדתי בדבר עבירה. עדיף שלא לשאול מראש איך החילונים מגיעים ואם הם מתכוונים לנסוע ברכב אחרי הארוחה. מדיניות דומה רווחת בתחום הכשרות. כך, למשל, בתשובה הלכתית שעמלו עליה רבני בית הלל בעניין אכילה אצל חילונים, ישנה הסתמכות רבה על חזקות ועל כך שאנחנו מנחשים מה קורה אצל החילוני במטבח, מבלי לשאול אותו. אצל דתל״שים המצב שונה. הנסיעה להורים לשבת איננה חד-פעמית. אנחנו צריכים להגיע למדיניות שתהיה מוסכמת עליי ועל המשפחה שלי לאורך זמן. למזלי, ההורים שלי החליטו לאפשר לי להגיע אליהם לארוחת שבת ולנסוע מיד אחריה. השיקול שלהם היה שאם הם יתנגדו, אגיע אליהם פחות. והם בהחלט צודקים. כחילוני, להגיע לשבת שלמה זה לא כל כך נעים. זה אולי נחמד מדי פעם, אבל לעשות את זה מדי כמה שבועות זה פשוט יותר מדי. ההורים שלי החליטו לוותר על ה׳כאילו׳ ועל החשש מסיוע לדבר עבירה, ולהתמקד בהשלכות של האפשרויות השונות על המשך הקשר בינינו. ואני מעריך אותם מאוד על כך. דבר דומה עשינו בענייני כשרות. אני והמשפחה שלי לא מסתמכים על חזקות ועל כאילו. ישבתי עם האחים שלי (גם אני וגם הם עברנו את מבחן הרבנות באיסור והיתר) וגיבשנו מסמך הנחיות שקובע איך אוכל להגיש להם בביתי אוכל שיהיה מספיק כשר בשבילם.

בכל שנותיי כדתי הסתדרתי עם תחבורה ציבורית. יש בזה ממד של אי-נוחות, אבל לא בצורה נוראה. רק כשעזבתי את הדת קניתי רכב. כדתי, תמיד חשבתי שגם חילונים צריכים להסכים עם חוקי השבת במדינת ישראל. חשבתי שתחבורה ציבורית בשבת תבוא על חשבון זכותם של הנהגים ליום מנוחה, ושמרכולים פתוחים בשבת יכריחו גם את עובדי המרכולים המעוניינים לשבות לעבוד בשבת. כיום אני רואה את הדברים אחרת. העובדה שאין תחבורה ציבורית בשבת הופכת את יום השבת לכלא עבור מי שאין לו רכב. בשנה הראשונה שלי כחילוני ביליתי הרבה מהשבתות לבד בבית, ולא מתוך רצון. לארוחות שבת אצל חברים דתיים כבר לא רציתי ללכת, כיוון שרציתי להתנתק מן השבת הדתית, וקשה לייצר חלופות ללא אמצעי תחבורה. היו כל כך הרבה דברים שרציתי לעשות: לטייל בצפון ובדרום, לנסוע לים, לצאת למסעדה או לסרט. אבל בלי רכב, ובלי תחבורה ציבורית סבירה, השבת כלאה אותי בתוך הבית. גם היחס שלי לפתיחת מרכולים בשבת השתנה. כחילוני, נוצרים מצבים שבהם פתאום צריכים משהו בבית. לפעמים מתאמים ביקורים וטיולים שלא היו מתוכננים מראש, ופתאום נדרשים מצרכים. המרכולים שפתוחים בשבת כל כך עוזרים בכך. התקופות שביליתי בחו״ל חיזקו בי את התחושות האלו. שם, מובן מאליו שגם בימי השבתון יש תחבורה ציבורית ומרכולים פתוחים, גם אם במינון נמוך יותר. ההבדל באיכות החיים עבור מי שאינו שומר שבת הוא עצום. כיום, נראה לי מובן מאליו שצריכה להיות תחבורה ציבורית בשבת, ושלא צריכים לאסור על מרכולים להיות פתוחים.

שינוי נקודת מבט

מעניין שבכל שלב בחיי, העמדה שהייתה יותר נוחה לי נראתה לי מובנת מאליה. כדתי, העמדה השוללת תחבורה ציבורית בשבת התיישבה עם האמונות הדתיות שלי. כיום, העמדה המחייבת תחבורה ציבורית בשבת מסתדרת עם האמונות החילוניות שלי ועם הצרכים שלי. כשאני משווה את מה שחשבתי פעם למה שאני חושב עכשיו, אני מבין שיש לי ולכולנו נטייה למצוא הצדקות לעמדה הנוחה לנו. הלקח שאני רוצה ללמוד מכך הוא להיות קצת פחות בטוח בעצמי, גם אם עמדה מסוימת נראית לי מובנת מאליה.

שינויים באמונה גוררים יחס מורכב לעבר. לפעמים אני נזכר במחשבות שהיו לי בגלגולי הקודם, או בדברים שאמרתי, ואני נבוך. אני נזכר, בין היתר, בשנים שבהן הייתי תלמיד ישיבה. לא אהבתי את ארוחות השבת אצל ההורים שלי. לא אהבתי אותן בגלל שלא היה בהן מספיק תוכן תורני. היום, לעומת זאת, אני מאבד סבלנות בכל פעם שתוכן תורני כלשהו מזדנב לתוך ארוחות השבת שלהם. אני מעדיף שארוחת השבת פשוט תהיה זמן איכות עם המשפחה, ושהשיחות יהיו כאלו שגם אני, כפי שאני, מעוניין להיות שותף להן.

כשאנחנו מאמינים במשהו ומעוניינים להיות עקביים אנחנו מוכרחים לחשוב שמי שחושב אחרת מאתנו טועה. וכשאנחנו מגיעים למסקנה שמישהו טועה, אנחנו מנסים להסביר: איך יכול להיות שהוא טועה ואני צודק? יש לנו, ובכלל זה גם לי, נטייה לחשוב שמי שטועה עושה זאת בגלל חיסרון כלשהו שיש לו. הוא פחות חכם, פחות ערכי, הוא מוטה או מסונוור. אני מבקש להיזהר מהנטייה הזו, לזלזל במי שחולק עלינו. כשהייתי דתי חשבתי שחילונים מסונוורים ומוטים. כיום, כחילוני, אני נוטה לחשוב שדתיים מסונוורים ומוטים. אני לא יכול לצפות מאדם דתי,

שמאמין באורח חייו הדתי, להעריך את אורח החיים החילוני כשווה ערך לאורח החיים שלו. הערכה כזו לא תהיה עקבית עם אמונותיו הדתיות. אני כן מבקש מהקוראים להאמין לי שבחרתי באורח החיים שלי מתוך מחשבה רבה וכנה. ואני גאה בבחירה שלי. כולנו מסונוורים ומוטים במידה מסוימת. נכון: אם אני צודק, אז כנראה שמי שחולק עליי טועה. אבל העובדה שהוא טועה אין פירושה שהוא פחות חכם או פחות ערכי או פחות ישר ממני. זה רק אומר שהוא בן אדם, כמוני. ואולי, יום אחד, אגלה שגם אני טועה.